

Kristien Hemmerechts. *Zonder grenzen*. De Arbeiderspers

Kristien Hemmerechts is niet een schrijfster die het bestaan lichtvaardig opvat. In haar romans en verhalen regeert een somber noodlot, dat voor royale porties ziekte, pijn en gemis zorgt. Haar personages lijden aan de wereld en aan elkaar; zij slagen er niet in als zelfstandige, autonome wezens door het leven te gaan, maar voelen zich voortdurend gehinderd door wat hun ontbreekt en wat zij hebben verloren. Het menselijk tekort neemt in haar werk vaak een zeer concrete vorm aan.

Dat is duidelijker dan ooit in haar nieuwe roman *Zonder grenzen*, waarin de geschiedenis wordt verteld van een uit elkaar gevallen gezin. Victor is getrouwd met Petra, er bestaat een standsverschil tussen de mijnwerkerszoon en de diplomaten- dochter, maar Victor studeert medicijnen, dus lijkt niets een fortuinlijke toekomst in de weg te staan. Totdat Victor bij een stom verkeersongeval twee vingers kwijtraakt. Weg toekomst. Hij geeft zijn studie op en nadat een tweeling is geboren, verandert hij in een ontevreden huisman die met woord en daad eenzame buurvrouwen troost, terwijl Petra in haar damesmodewinkel de kost verdient.

Het gaat niet lang goed. Wanneer een jonge française (die naar Brussel was gekomen om er de tweetaligheid te bestuderen) op hem verliefd wordt, besluit hij van Petra te scheiden. De tweeling wordt over de beide echtelieden verdeeld: Simon gaat met zijn vader en diens nieuwe vrouw mee naar Parijs, Emilia blijft in Brussel achter bij haar moeder. En iedereen, op Simon na, wordt in meer of mindere mate ongelukkig, vooral Petra en Emilia, die zich niet bij de feiten kunnen neerleggen. Rusteloos reizen zij de wereld rond, de moeder als rijke toeriste, de dochter als arts zonder grenzen.

Zo kort samengevat heeft het verhaal veel van een ijselijke draak. Inderdaad, net als het echte leven bevat *Zonder grenzen* een forse dosis melodrama. Na de tweeling heeft Petra bovendien een doodgeboren kindje ter wereld gebracht, haar zuster blijkt vroeger door een oom (van wie beiden halverwege de roman een fortuin erven) seksueel misbruikt te zijn, Emilia ondergaat een abortus, en dan is er ook nog Hannah Prat: „een hoertje, een drop-out, een bedelares", in de woorden van Victor die tot zijn eigen verbijstering op haar verliefd is geraakt.

Voor deze Hannah Prat wordt in de roman veel plaats ingeruimd, ook al valt zij buiten het gezin van Victor en Petra. Oorspronkelijk van goede familie, is zij tijdens haar studietijd toegetreden tot een terroristische strijdgroep („de brigade van de witte woede"), ze heeft een jaar in de gevangenis gezeten en leeft sindsdien met enkele lotgenoten in een tochtig kraakpand en in de gangen van de ondergrondse. Haar geest heeft onderweg de nodige averij opgelopen, met als gevolg een uiterst warrig wereldbeeld van magisch-mystieke signatuur, vol „tekens" en „boodschappen", waarin Victor dankzij zijn geschonden hand de onwaarschijnlijke rol van messias te vervullen krijgt.

Wat Victor in haar ziet, is minder duidelijk. Blijkbaar identificeert hij zich met het meisje (dat op haar linkerborst van stervormige stigmata is voorzien); „ik voel mij in jou, ik ben jou", schrijft hij haar op een van de laatste bladzijden van de roman. In haar geruïneerde leven weerspiegelen zich zijn eigen gevoelens van pijn en verdriet,

waarvoor zijn huiselijke omgeving hardnekkig blind en doof wenst te blijven. Om die reden is zij het die in feite Victors huwelijk met Petra ondermijnt en de scheiding veroorzaakt - niet de française met wie Victor er ten slotte vandoor gaat.

Ook dit klinkt behoorlijk melodramatisch. Maar het melodrama zit, zoals vaker bij deze schrijfster, alleen in wat er wordt verteld, de manier waarop dat gebeurt blijft strak en helder, waardoor de roman niet het effect van een melodrama heeft. Op de beste momenten slaagt Kristien Hemmerechts er uitstekend in de leegte en het gemis van haar hoofdpersonen aan de lezer mee te delen. Hoe melodramatisch wat zij te vertellen heeft ook uitpakt, het overtuigt wel.

Minder overtuigend vind ik in *Zonder grenzen* de compositie, die een nogal willekeurige indruk maakt. De roman bestaat uit diverse episoden, telkens aangegeven met een naam, een seizoen en een jaartal. Episoden waarin Petra, Victor, Emilia en Hannah Prat beurtelings in het middelpunt staan (de enige die geen eigen episode krijgt is tweelingbroer Simon, waarschijnlijk omdat hij er als enige in slaagt voor zichzelf een „idyllisch" geluk te scheppen). Tussen de episoden in bevinden zich grote hiaten, die soms door middel van flash backs worden opgevuld, maar die dikwijls ook leeg blijven.

De willekeur zit hierin, dat niet erg duidelijk wordt waarom het ene wel wordt verteld en het andere niet. Tientallen bladzijden besteedt Hemmerechts aan de beschrijving van Emilia's bezoek aan Mexico, maar waarom? Ik heb geen flauw idee. Hetzelfde geldt voor het reilen en zeilen van Hannah Prats kameraden, dat uitgebreid aan bod komt, zonder dat het in het geheel van de roman een onmisbare functie lijkt te hebben. Wat in *Zonder grenzen* ontbreekt is een dwingende samenhang. Hoogstens kun je zeggen dat de roman wat dat betreft deelt in de diaspora die het gezin van Petra en Victor heeft getroffen, alsof de vorm van het boek is uitgelokt door de thematiek.

Voor zover dit het geval is, kan het natuurlijk als een verdienste worden geprezen. Maar veel meer dan bij haar vorige boeken heb ik bij deze roman het gevoel dat de stof de schrijfster een beetje uit de hand is gelopen. Een gevoel dat wordt versterkt door haar pogingen om op een minder in het oog springend niveau alsnog de ontbrekende eenheid aan te brengen, bijvoorbeeld in de dromen en fantasieën van de hoofdpersonen. Dromen van vernieuwing en regeneratie staan tegenover fantasieën van geweld en vernietiging. Het lijkt geen twijfel dat beide voortkomen uit hetzelfde gemis, maar het beeldrijm dat op deze manier ontstaat voegt de losse elementen van de roman niet werkelijk bijeen.

Er is bijvoorbeeld opvallend vaak sprake van afgesneden hoofden: een van Hannah's vrienden zou ooit van een vrouwenhoofd soep hebben gekookt, Hannah droomt van een hoofd dat op de snelweg tot een „bloederige brij" wordt geplet, in Zaïre krijgt Emilia een schilderij onder ogen waarop een blank hoofd met maden in de oogkassen staat afgebeeld. En hoe komt Petra aan haar eind? Zij vliegt tijdens het skiën tegen een laaghangende kabel en wordt onthoofd. Onvermijdelijk is de suggestie dat het een iets te maken heeft met het ander, maar hoe hard ik ook mijn best doe, iets anders dan blind toeval kan ik er niet in ontdekken.

Wie dat wil zou dit realistisch kunnen noemen, met een verwijzing naar de

denkbeelden die Maarten 't Hart sinds jaar en dag verdedigt. Van hem dient het toeval in een roman - net als in het gewone leven - een ruime plaats te krijgen. Volgens deze opvatting heeft Kristien Hemmerechts ongetwijfeld een zeer geslaagde roman geschreven, maar daarmee valt alleen genoeg te nemen wanneer men vergeet dat het „realistische" succes van *Zonder grenzen* volgens een andere opvatting als zijn mislukking moet worden gezien.

(*de Volkskrant*, 29-3-1991)